Bachelor eindwerkstuk

Accent bepaalt: rood of groen

Over de relatie tussen het zinsaccent en de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep in de Nederlandse bijzin

Laura Naaktgeboren || 4301951

TAALWETENSCHAP || BACHELOR EINDWERKSTUK||
BEGELEIDER: MARTIN EVERAERT || 4500 WOORDEN ||
18-07-2018

Inhoud

Samenvatting - 2

1. Inleiding - 2

2. Theoretisch Kader - 3

2.1 Werkwoordelijke eindgroep - 3

2.2 Groene en rode volgorde - 4

2.3 Factoren die invloed hebben op de volgorde - 5
2.3.1 Regio - 5
2.3.2 Modus - 6
2.3.3 Norm - 6
2.3.4 Priming - 7
2.3.5 Individuele keuze - 7
2.3.6 Ritme van de zin - 7

2.4 Ritme van de zin - 7
2.4.1 De werkwoordelijke eindgroep zelf - 8
2.4.2 De rechter context van de werkwoordelijke eindgroep - 8
2.4.3 De linker context van de werkwoordelijke eindgroep - 9

2.5 Onderzoeksvraag - 10

2.6 Hypotheses - 10

3. Methode - 11

3.1 Instrument - 11

3.2 Participanten - 14

3.3 Procedure - 14

3.4 Analyse - 15

4. Resultaten - 15

5. Discussie - 18

5.1 Kanttekeningen bij dit onderzoek - 18

5.2 Verklaring resultaten - 20
5.2.1 Deelvraag 1 - 20
5.2.2 Deelvraag 2 - 21

6. Conclusie - 21

Bronnenlijst - 22

Bijlage - 23

Samenvatting

Er is al veel onderzoek gedaan naar de volgorde van werkwoordelijke eindgroepen. De twee woordvolgorden zijn de rode (hulpwerkwoord + voltooid deelwoord) en de groene (voltooid deelwoord + hulpwerkwoord). Dit onderzoek heeft een nieuw aspect van dit onderwerp belicht. Namelijk de invloed van de werkwoordelijke eindgroep op de plaats van het zinsaccent, en de invloed die het zinsaccent heeft de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep. De hypothese van de eerste deelvraag is dat het zinsaccent vaker voor in de zin ligt wanneer de groene volgorde wordt gebruikt, dan wanneer de rode volgorde wordt gebruikt. De hypothese bij de tweede deelvraag is dat de groene volgorde vaker gebruikt zal worden wanneer het zinsaccent verder voor in de zin ligt, dan wanneer het zinsaccent later in de zin ligt. De aanwezigheid en grootte van deze twee invloeden zijn onderzocht door middel van een online survey. Uit de gegevens, verzameld met de survey, bleek dat woordvolgorde in de werkwoordelijke eindgroep geen effect had op het zinsaccent. Daarnaast bleek dat zinsaccent wel een effect heeft op de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep. Toch worden beide gestelde hypotheses niet bevestigd, aangezien de rode volgorde vaker werd gebruikt bij een vroeg zinsaccent in plaats van de verwachte groene volgorde.

1. Inleiding

Het Nederlands kent in bijzinnen werkwoordelijke eindgroepen die een vrije variatie hebben wat betreft volgorde (Nederlandse Taalunie, z.d.; Onze taal, 2015). Er is al veel onderzoek verricht naar deze verschillende volgorden en wanneer welke volgorde gebruikt wordt. De laatste jaren is er onderzoek geweest dat zich vooral richt op de invloed van het ritme van de zin op deze werkwoordelijke eindgroepen in bijzinnen. Dit onderzoek heeft al veel vragen beantwoord. Er is echter nog geen duidelijkheid over de invloed van zinsaccent op de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep. In dit onderzoek zal geprobeerd worden een deel van die onduidelijkheid weg te nemen.

In het eerstvolgende hoofdstuk zal de bestaande literatuur, en de bijbehorende theorieën over dit onderwerp besproken worden. Op basis daarvan zal de onderzoeksvraag geformuleerd worden, en de bijbehorende hypotheses worden uitgelegd. In Hoofdstuk 3 wordt de gebruikte onderzoeksmethode uitgelegd, en zal meer informatie komen over de deelnemende participanten, en de procedure die zij gevolgd hebben tijdens het deelnemen aan dit onderzoek. In het vierde hoofdstuk zullen de resultaten bekeken worden. Er zal bekeken worden welke effecten op het eerste gezicht zichtbaar zijn, en of deze effecten ook daadwerkelijk significant zijn. Daarnaast zal worden bekeken of deze resultaten overeenkomen met de eerder gestelde hypotheses. In de discussie worden een aantal kanttekeningen geplaatst bij dit onderzoek, en zullen de gevonden resultaten verklaard worden. In Hoofdstuk 6 is de conclusie van dit onderzoek beschreven.

2. Theoretisch kader

2.1 Werkwoordelijke eindgroep

In dit onderzoek wordt de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep in bijzinnen besproken. Om specifieker te zijn, de volgorde van werkwoordelijke eindgroepen die bestaan uit een hulpwerkwoord, en een voltooid deelwoord. Een aantal voorbeelden van het soort zinnen met een werkwoordelijke eindgroep met een voltooid deelwoord zijn te lezen in zin 1 t/m 4. De werkwoordelijke eindgroep is in deze zinnen onderstreept.

(1) Ik zie dat de bakker op bezoek <u>is geweest.</u>

(2) Hij weet niet of ze gisteren ver <u>heeft gelopen</u>.

(3) Kan je controleren of het werkstuk <u>ingeleverd is</u>?

(4) Ik denk dat ik vorige week 80 kilometer <u>gefietst heb</u>.

(5) Ik vind dat jij die boeken <u>moet lezen.</u>

(6) Hij weet dat omdat hij die route <u>rijden gaat.</u>

Er is om meerdere redenen alleen voor deze eindgroepen gekozen. Ten eerste omdat eerder onderzoek over dit onderwerp ook vooral deze soort bespreekt (De Sutter, 2005). Daarnaast is het geval dat andere werkwoordelijke eindgroepen, met infinitieven (voorbeeld 5 & 6), gevormd worden met modale hulpwerkwoorden (hierna: modalen) in plaats van met de hulpwerkwoorden ‘hebben’, ‘zijn’, en ‘worden’. Eén van de verschillen tussen modalen en de hulpwerkwoorden ‘hebben’, ‘zijn’, en ‘worden’, is dat modalen accent kunnen dragen waar hulpwerkwoorden dit niet kunnen. Daarnaast varieert de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep met een modaal en een infinitief veel minder dan die met ‘hebben’ of ‘zijn’ en een voltooid deelwoord (Pauwels, 1953). Dit zou dit onderzoek bemoeilijken, zo niet onmogelijk maken. Hierna zal dus alleen de combinatie van ‘hebben’ of ‘zijn’ met een voltooid deelwoord bedoeld worden wanneer de werkwoordelijke eindgroep genoemd wordt. Aangezien er in eerder onderzoek vooral gefocust is op werkwoordelijke eindgroepen met ‘hebben’ en ‘zijn’, en minder op werkwoordelijke eindgroepen met ‘worden’, zal ook in dit onderzoek gefocust worden op ‘hebben’ en ‘zijn’. Het is, door gebrek aan eerder onderzoek, namelijk niet duidelijk of ‘worden’ zich wellicht anders gedraagt dan ‘hebben’ en ‘zijn’.

2.2 Groene en rode volgorde

Wat in de voorbeelden (1-4) hierboven meteen opvalt, is dat de werkwoordelijke eindgroep in twee verschillende volgorden voorkomt. De eerste volgorde is het hulpwerkwoord op de eerste plaats, gevolgd door het voltooid deelwoord. De andere volgorde begint met het voltooid deelwoord, en het hulpwerkwoord daarna. Het eerste grote onderzoek naar dit verschijnsel is gedaan door Anita Pauwels in 1953. Om dit onderzoek duidelijker te maken, en om verschillen duidelijk in grafieken en kaarten te kunnen laten zien, heeft zij kleuren toegewezen aan de verschillende volgorden. Deze kleuren zijn vervolgens overgenomen door degenen die hierna ook onderzoek over dit onderwerp gedaan hebben. Zo heeft de volgorde hulpwerkwoord plus voltooid deelwoord sindsdien de naam: de rode volgorde. De andere

volgorde (voltooid deelwoord + hulpwerkwoord) heet: de groene volgorde. Deze namen zullen in dit onderzoek ook op die manier gebruikt worden.

2.3 Factoren die invloed hebben op volgorde

Er zijn vele factoren die invloed hebben op de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep. Arfs (2006) geeft een beknopte samenvatting van deze factoren. De belangrijkste factoren die invloed hebben op de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep zullen hieronder besproken worden.

2.3.1 Regio

De plaats waar je bent in Nederland of Vlaanderen kan goed voorspellen of vooral de groene of rode volgorde gebruikt wordt. Kaarten uit het eerder genoemde onderzoek van Pauwels (1953) geven hier een goed beeld van. Eén van die kaarten is te zien in Figuur 1. De groene en rode puntjes op de kaart staan zoals vanzelfsprekend voor de groene en rode volgorde. Wat opvalt, is dat het noorden van Nederland alleen de groene volgorde gebruikt, en Limburg en Twente vooral de rode volgorde. In het midden en westen van Nederland is het gebruik erg gemengd . In Vlaanderen heeft de groene volgorde weer de voorkeur, hoewel de rode volgorde hier ook een enkele keer gebruikt wordt. Hoewel deze kaart alleen gaat over de zin ‘Jan zei dat zijn broer ziek was geweest/ geweest was.’, is het een goede afspiegeling van het algemene gebruik. Een groot nadeel aan deze kaart is echter wel dat hij al 65 jaar oud is, en dus waarschijnlijk niet helemaal meer kloppend met de huidige situatie.

Figuur 1:
Een kaart van de verspreiding van de groene en rode volgorde in Nederland en Vlaanderen. Uit Pauwels (1953).

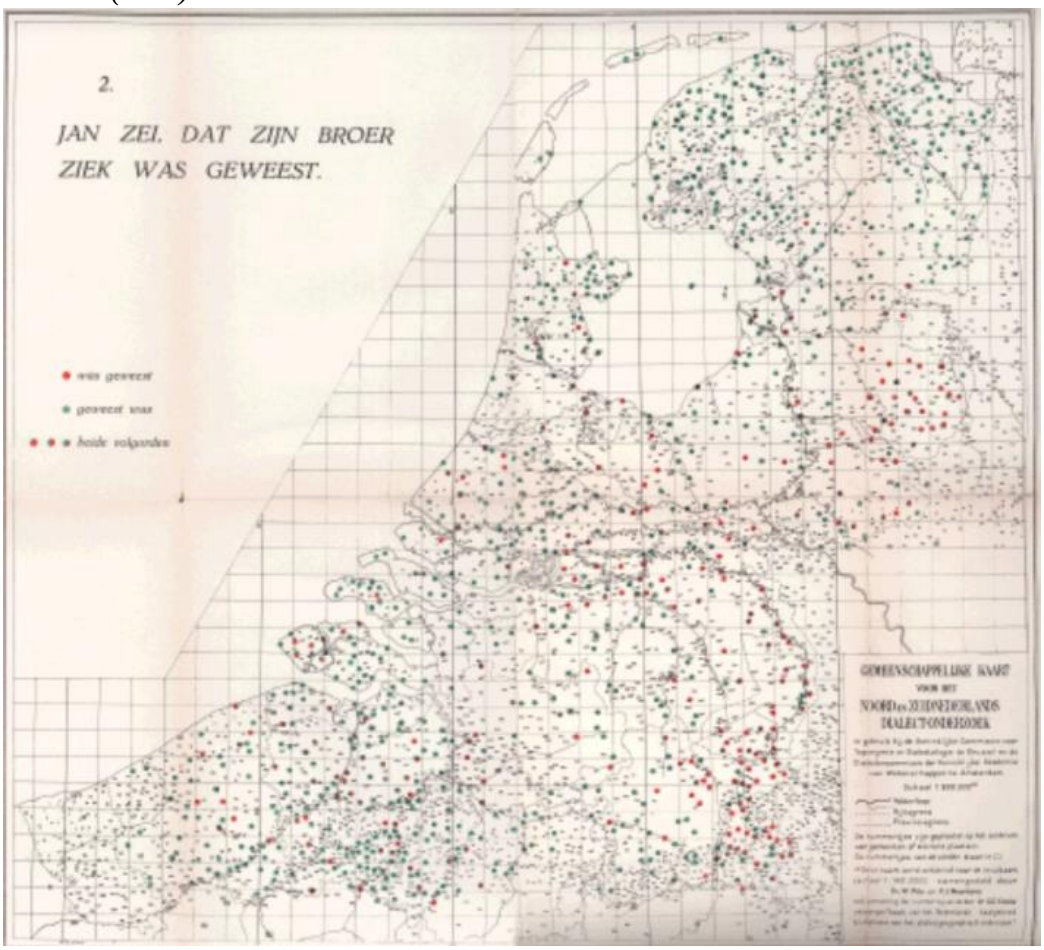

2.3.2 Modaliteit

Een andere factor die invloed heeft op de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep is de modaliteit. De Sutter (2005) heeft namelijk onderzocht hoe vaak beide volgorden voorkomen in de gesproken taal (Corpus Gesproken Nederlands) en in geschreven taal (CONDIV). In gesproken taal worden de rode en groene volgorde namelijk zo goed als evenveel gebruikt, respectievelijk 50.9% en 49.1%. In geschreven taal is dit verschil echter een stuk groter in het voordeel van de rode volgorde (66.7% vs. 33.3%). Dit kan echter ook met de volgende factor te maken hebben: de norm.

2.3.3 Norm

Tegenwoordig is er geen strenge norm meer voor het gebruik van de werkwoordelijke

eindgroep, maar zo'n 50 jaar geleden was die er zeker wel. Op scholen werd geleerd dat de rode volgorde de beschaafde vorm is (Sassen, 1963), en de groene volgorde fout. Wellicht dat dit met het oorlogsverleden te maken heeft. In het Duits is namelijk alleen de groene volgorde mogelijk, en werd kinderen geleerd om vooral niet te doen wat de Duitsers deden. Dit zou ook een goede verklaring kunnen zijn waarom deze regel tegenwoordig niet meer onderwezen wordt.

2.3.4 Priming

Ook priming heeft invloed op de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep. Wanneer men namelijk net een tekst heeft gelezen met alleen maar groene volgordes, zal men daarna ook sneller geneigd zijn om die groene volgorde te gebruiken (Hartsuiker en Westenberg, 2000). Het geval is dan dat de groene volgorde vlak voor de keuze tussen rood en groen al gebruikt is, en hierdoor makkelijker geselecteerd wordt, dan de rode volgorde.

2.3.5 Individuele keuze

Als laatste is er de individuele keuze. Het is namelijk mogelijk dat iemand beide volgorden correct Nederlands vind, maar dat hij/zij zelf een grote voorkeur heeft voor één van de twee volgorden, en dus vooral die volgorde zal gebruiken, ongeacht de invloed van de andere factoren (Coussé, 2003).

2.3.6 Ritme van de zin

De laatste belangrijke factor die invloed heeft op de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep is het ritme van de zin. Deze factor is de belangrijkste voor dit onderzoek en zal dus uitgebreider besproken worden in de volgende paragraaf.

2.4 Ritme van de zin

Een goed ritme van de zin wil zeggen dat de zin fijn doorloopt zonder dat er accentbotsingen plaatsvinden. Over het algemeen wordt een evenwicht in de zinsaccenten geprefereerd (Arfs,

2006). Dat wil zeggen dat men het liefst geen klemtonen of zinsaccenten meteen naast elkaar wil hebben. Er zijn meerdere factoren die invloed hebben op het ritme van de zin, en zo op de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep.

2.4.1 De werkwoordelijke eindgroep zelf

Arfs (2006) stelt dat men niet alleen accentevenwicht wil in de gehele zin, maar ook binnen de werkwoordelijke eindgroep. Zoals gezegd, zal het hulpwerkwoord nooit accent dragen. Het voltooid deelwoord zal echter wel een accent (klemtoon) hebben. Wanneer het accent van het voltooid deelwoord aan het begin van dit woord ligt zoals in voorbeeld 7, zal de rode volgorde voorkeur hebben. Op deze manier zal het accent in het midden van de werkwoordelijke eindgroep liggen. Arfs (2006) noemt dit het punthoedpatroon. Hetzelfde geldt dan ook voor een voltooid deelwoord met de klemtoon aan het einde van het woord zoals in voorbeeld 9. Die heeft voorkeur voor de groene volgorde, zodat ook hier het accent in het midden van de werkwoordelijke eindgroep blijft. Wanneer het accent van het voltooid deelwoord in het midden ligt, is er geen duidelijke voorkeur voor groen of rood. Beide opties zullen namelijk voor een punthoed zorgen, zoals te zien is in voorbeeld 8.

(7a)	heeft opgebeld	(7b)	opgebeld heeft
	- ^ - -		^ - - -
(8a)	heeft gelezen	(8b)	gelezen heeft
	- - ^ -		- ^ - -
(9a)	heeft gestudeerd	(9b)	gestudeerd heeft
	- - - ^		- - ^ -

2.4.2 De rechter context van de werkwoordelijke eindgroep

De invloed van de rechtercontext van de werkwoordelijke eindgroep is vrij simpel. Er is namelijk verschil tussen het aanwezig zijn, of het afwezig zijn van een rechtercontext (de laatste zinsplaats) (De Sutter, 2005). Wanneer er een laatste zinsplaats is zoals in voorbeeld

10, stijgt de voorkeur voor de groene volgorde ten opzichte van zinnen zonder laatste zinsplaats (voorbeeld 11). De Sutter laat zien dat zinnen zonder laatste zinsplaats voor 71.2% van de keren de rode volgorde krijgen (en dus 28.8% de groene volgorde). Wanneer er wel een laatste zinsplaats is dit 59.7% rood, en 40.3% groen.

(10a) Ik weet dat hij de auto gekocht heeft.

(10b) Ik weet dat hij de auto heeft gekocht.

(11a) Ik weet dat hij de auto gekocht heeft, om naar zijn moeder te kunnen rijden.

(11b) Ik weet dat hij de auto heeft gekocht, om naar zijn moeder te kunnen rijden.

2.4.3 De linker context van de werkwoordelijke eindgroep

De linkercontext van de werkwoordelijke eindgroep heeft relatief veel invloed op de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep. Vooral het woord dat meteen links van de werkwoordelijke eindgroep staat, is belangrijk (Arfs, 2006). Wanneer het woord gelijk voor de werkwoordelijke eindgroep staat en natuurlijk een sterk accent heeft (zoals in voorbeeld 12), zal de rode volgorde voorkeur hebben. Op deze manier staat het onbeklemtoonde hulpwerkwoord tussen het woord met een sterk accent en het voltooid deelwoord dat ook vaak een sterk accent heeft. Woorden in de linkercontext die vaak een sterk accent hebben, zijn het naamwoordelijk deel van het gezegde (voorbeeld 12), en naamwoorden met een indefiniet lidwoord. Functiewoorden als voorzetsels (voorbeeld 13) en voegwoorden, en naamwoorden die al eerder in de context aan bod zijn gekomen, zullen in vergelijking met de sterk geaccentueerde woorden vaker gevolgd worden door een groene volgorde.

(12a) Mijn vader weet dat ik vorige week ziek ben geweest.

(12b) Mijn vader weet dat ik vorige week ziek geweest ben.

(13a) Ik denk dat mijn jas daar achter is gehangen.

(13b) Ik denk dat mijn jas daar achter gehangen is.

2.5 Onderzoeksvraag

Op basis van de hierboven besproken theorie blijven er nog een aantal vragen over. Ten eerste wordt het verschil in betekenis bijna niet genoemd in de genoemde literatuur. Pauwels (1953) zegt hierover dat een eventueel betekenisverschil tussen de twee volgorden van de werkwoordelijke eindgroep alleen betrekking heeft op de verschuiving van het accent in de zin. Uit de bovenstaande literatuur blijkt dat het zinsaccent op meerdere manieren invloed heeft op de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep. Wanneer deze twee gegevens gecombineerd worden, blijven er nog twee vragen over.

De eerste vraag is: Wanneer het zinsaccent verschuift (om bijvoorbeeld een betekenisverschil te maken), verandert de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep dan mee? De tweede vraag is eigenlijk de tegenovergestelde vraag: Kan het veranderen van de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep een accentverschuiving (en zo betekenisverschil) veroorzaken? Deze twee vragen zullen dan ook de deelvragen zijn die kunnen worden samengevat in de volgende hoofdvraag: Wat is de invloed van zinsaccent op de volgorde van werkwoordelijke eindgroep, en andersom?

2.6 Hypotheses

De hypothese bij de eerste deelvraag ‘Kan het veranderen van de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep een accentverschuiving (en zo betekenisverschil) veroorzaken?’ is dat dit het geval is.

Wanneer er in de zin twee woorden zijn die in principe beide accent kunnen dragen, zal men het accent normaal gesproken aan het woord gelijk links van de werkwoordelijke eindgroep toekennen. Wanneer echter de groene volgorde wordt gebruikt, zal dit een accentbotsing opleveren en zal men vaker kiezen voor het woord dat eerder in de zin staat dan bij de rode volgorde.

De tweede deelvraag (Wanneer het zinsaccent verschuift, om bijvoorbeeld een betekenisverschil te maken, verandert de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep dan mee?) heeft ook een bevestigende hypothese. De hypothese is namelijk dat de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep zal veranderen als er een ander zinsaccent is. Wanneer het natuurlijke zinsaccent gelijk links van de werkwoordelijke eindgroep ligt, zal de rode volgorde voorkeur hebben, zoals in de theorie hierboven is besproken. Wanneer door context duidelijk wordt dat het zinsaccent niet op het woord gelijk links van de werkwoordelijke eindgroep ligt, maar eerder in de zin, zal de voorkeur voor de rode volgorde afnemen, aangezien de groene volgorde nu geen accentbotsing meer geeft.

Wanneer blijkt dat de hypotheses kloppen. kan ook worden gesteld dat zinsaccent een grote invloed heeft op de werkwoordelijke eindgroep, aangezien dat zinsaccent de volgorde van die eindgroep bepaalt. Ook heeft de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep een grote invloed op zinsaccent als uit de eerste deelvraag blijkt dat de verschillende volgorden een verschillend zinsaccent tot gevolg hebben.

3. Methode

3.1 Instrument

De twee deelvragen zijn beantwoord met behulp van een online survey van de surveyservice MonkeySurvey. Er is gekozen voor dit programma omdat het alle benodigde mogelijkheden had, en de surveys er netjes en overzichtelijk uitzien. De survey bestond uit een welkomstwoord, drie delen met vragen, en een slotwoord achteraf.

In het eerste deel werd de participanten gevraagd waar de nadruk in de bijzin lag. Ze hadden daarbij keuze uit twee opties. Een voorbeeld van zo’n vraag is te zien in figuur 2. De volledige vragenlijst is te vinden in de bijlage. Wanneer de bijzin de rode volgorde had zoals in Figuur 2, was de verwachting dat men voor het woord het dichtst bij de werkwoordelijke eindgroep zou kiezen. Dit is het woord dat normaal gesproken een accent draagt, en er dan is

geen sprake van accentbotsing, zoals besproken in het theoretisch kader. Wanneer de bijzin de groene volgorde had (Door de bekeuring op tafel weet ik dat ze over het plein gefietst is.), was de verwachting dat men voor het woord zou kiezen dat verder van de werkwoordelijke eindgroep zou staan. Dit woord zou in de context prima accent kunnen dragen, en door dit woord accent te geven, kan accentbotsing tussen ‘plein’ en ‘gefietst’ worden voorkomen.

Figuur 2:
Een vraag uit de eerste deel van de survey

Het eerste deel bevatte tien zinnen. Deze tien zinnen bestonden uit vijf koppeltjes van twee. Eén van de twee had de groene volgorde in de werkwoordelijke eindgroep, de andere de rode volgorde. Zoals in Voorbeeld 14 en 15 is te zien, leken deze twee zinnen grammaticaal steeds op elkaar. Dit is gedaan om de andere factoren besproken in het vorige hoofdstuk die invloed hebben op het accent van de zin uit te sluiten.

(14) Ik denk dat er door Anne goed is gescoord.

(15) Jan zegt dat er door Mike slecht gepresteerd is.

In het tweede deel van de vragenlijst werd de participanten gevraagd om de zin af te maken. Hierbij hadden de participanten steeds keuze uit een zin met de rode volgorde, en dezelfde zin maar dan met de groene volgorde. Een voorbeeld van zo’n vraag is te zien in Figuur 3. Alle vragen uit het tweede deel zijn te vinden in de bijlage.

De zin die de participanten moesten afmaken, werd voorafgegaan door een stukje context.

Deze context zorgde voor de plaatsing van de nadruk in de zin die de participanten af moesten maken. Het accent in de laatste zin in Figuur 3 zou normaal gesproken op ‘ziek’ liggen, door de context ligt het accent nu op ‘hij’. Wanneer het accent op ‘ziek’ zou liggen, zou men, op basis van de theorie besproken in Hoofdstuk 2, vaker voor de rode volgorde moeten? kiezen. Nu het accent echter op ‘hij’ ligt, is het niet nodig om de rode volgorde te kiezen om accentbotsing te voorkomen, en zal men dus minder vaak voor de rode volgorde kiezen, en dus vaker voor de groene volgorde.

Ook het tweede deel van de survey bestond uit tien zinnen, met vijf koppeltjes van twee. Van de twee lag bij de één het zinsaccent gelijk voor de werkwoordelijke eindgroep, en bij de ander lag het zinsaccent er verder vandaan. Verder leken de zinnen weer erg op elkaar om andere factoren die invloed hebben op de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep uit te sluiten.

Figuur 3:
Een vraag uit het tweede deel van de survey.

Tevens werd zowel aan het einde van het eerste deel, als het einde van het tweede deel aan de participanten gevraagd of zij opmerkingen hadden over de tien voorgaande vragen. Wanneer vragen toch niet bleken te kloppen, of wanneer participanten een vraag of opdracht niet begrepen. konden ze dit hier aangeven. Wanneer zou blijken dat de participant de opdracht totaal niet begrepen had, kon deze uit de resultaten verwijderd worden.

In het derde deel van de survey werden in totaal vier vragen gesteld. In dit laatste deel werd gevraagd naar de leeftijd van de participanten, uit welke regio de participanten komen, wat de moedertaal van de participanten is, en of ze de groene en rode volgorde überhaupt wel accepteren. Wanneer ze namelijk niet beide volgordes correct Nederlands vinden, zal nadruk sowieso geen invloed hebben op de keuze voor de woordvolgorde. Deze participanten zullen dus ook uit de resultaten gehaald moeten worden bij de analyse. De volledige vragenlijst is te lezen in de bijlage.

3.2 Participanten

In totaal is de survey ingevuld door 102 participanten. 99 van deze participanten hebben de survey volledig ingevuld. De andere drie zijn uit de resultaten verwijderd. Daarnaast waren er 47 participanten die aangaven dat ze alleen de rode, alleen de groene volgorde, of geen van beide goed Nederlands vonden. Hoewel deze informatie zeer interessant is, en verder onderzoek hiernaar nieuwe inzichten kan verschaffen, is het voor dit onderzoek niet relevant. Ook deze participanten zijn dus uit de resultaten verwijderd. De analyses zijn dus uitgevoerd met de antwoorden van 52 respondenten.

Het grootste deel van de respondenten, zowel voor als na de selectie, kwam uit Zuid-Holland, gevolgd door Noord-Holland. Dit komt doordat de participanten zijn verworven in de sociale kring van de onderzoeker en deze vooral in deze regio’s wonen. Idealiter zou de demografische verspreiding meer verdeeld zijn, maar dit is helaas niet gelukt.

3.3 Procedure

Zoals vermeld zijn de respondenten verworven in de sociale kring van de respondent, vooral via sociale media. Dit had als groot voordeel dat de respondenten zelf konden kiezen waar en wanneer ze deelnamen aan het onderzoek, waardoor de bereidheid tot deelnemen ook groter werd. Een nadeel is echter wel dat niet te controleren is hoe serieus de participanten aan de survey hebben gewerkt. Ook konden de participanten geen vragen stellen wanneer iets

onduidelijk was.

Wanneer de participanten besloten hadden om deel te nemen aan het onderzoek, klikten ze de link aan, en kregen ze de welkomsttekst te lezen. Hier stond in wat ze konden verwachten (twee delen met tien taalvragen, en een deel met wat demografische vragen), en wat er van hen verwacht werd (dat ze de vragen op gevoel moesten invullen, en dat er geen goed en fout is). Ook werden ze vooraf alvast bedankt voor het deelnemen aan het onderzoek. Vervolgens liepen ze alle vragen door. Aan het einde van de survey werden ze nogmaals bedankt voor hun medewerking. Wanneer de participanten de survey te lang vonden of geen zin meer hadden, was het voor hen op elk moment mogelijk om te stoppen door de link weg te klikken.

3.4 Analyse

Nadat alle responsen waren verzameld, zijn deze geëxporteerd naar SPSS. Hier zijn de bovengenoemde respondenten uit de gegevens verwijderd. Ook is één vraag uit het tweede deel uit de gegevens verwijderd (vraag 15 in de Bijlage). In de discussie zal de reden hiervan besproken worden. Na het verwijderen van de vraag bleven alleen de te analyseren gegevens over. Van deze gegevens is steeds bekeken hoe vaak men het eerste of het tweede woord in de zin koos, hoe vaak men de groene of rode volgorde koos, en of dit overeenkwam met de verwachtingen. Om te controleren of er werkelijk een significant verschil was tussen de twee verschillende verwachtingen is een chi-kwadraat toets uitgevoerd.

4. Resultaten

Om de eerste deelvraag te beantwoorden, is bekeken hoe vaak men koos voor het accent op het woord dat het dichtst bij de werkwoordelijke eindgroep stond, en hoe vaak men koos voor het accent op het woord dat verder van de werkwoordelijke eindgroep stond. En hoe vaak dit gebeurde in de verschillende condities (de groene volgorde, en de rode volgorde). De resultaten hiervan zijn te zien in Tabel 1. Het lijkt er op dat de antwoorden overeenkomen met de verwachting. Wanneer men het accent verwacht op het woord het dichtst bij de

werkwoordelijke eindgroep (bij de rode volgorde), lijkt dit ook zo te zijn. De percentages liggen echter wel dicht bij de 50%. Na het uitvoeren van een chi-kwadraat toets blijkt dit verschil dan ook niet significant te zijn [χ^2 (1) = 1.112; p = .292]. De nulhypothese, dat er geen verschil is tussen de verschillende condities, kan dan ook niet verworpen worden.

Tabel 1:
Het aantal keer (en percentage) dat men heeft geantwoord dat het accent op het woord het dichtst bij of verder weg van de werkwoordelijke eindgroep ligt in de verschillende condities.

	Antwoord		
Condities	Accent op het woord verder van de werkwoordelijke eindgroep verwijderd	Accent op het woord het dichtst bij de werkwoordelijke eindgroep	Totaal
Groene volgorde	144 (55.3%)	116 (44.6%)	260 (100%)
Rode volgorde	132 (50.7%)	128 (49.3%)	260 (100%)
Totaal	276 (53.1%)	244 (46.9%)	

Om de tweede deelvraag te beantwoorden is het aantal keer dat de groene volgorde en het aantal keer dat de rode volgorde is geantwoord in de verschillende condities vergeleken. De volledige resultaten hiervan staan in Tabel 2. Wanneer het accent op het woord het dichtst bij de werkwoordelijke eindgroep ligt, kiest men ongeveer even vaak voor de groene als voor de rode volgorde. Wanneer het accent echter verder van de werkwoordelijke eindgroep ligt, lijkt de rode volgorde een stuk vaker gekozen te worden. Dit verschil blijkt ook statistisch significant na het uitvoeren van een chi-kwadraat toets [χ^2 (1) = 5.557; p = .018]. Men kiest dus, zoals door de hypothese voorspeld wordt, een andere woordvolgorde wanneer het zinsaccent op een andere plek ligt dan normaal. Opvallend is dat de verwachting op basis van de theorie was dat de groene volgorde in verhouding meer gekozen zou worden. Dit blijkt echter de rode volgorde te zijn. Dit tegenstrijdige resultaat is goed te zien in Figuur 4. De helling van de lijn gaat daar namelijk tegen de verwachte richting in. Verwacht was dat de lijn van linksboven, naar rechtsonder zou lopen. Het geval is dat de lijn van linksonder, naar rechtsboven loopt.

Tabel 2:
Het aantal keer (en percentage van het totaal) dat men de groene of rode volgorde heeft gekozen in de verschillende condities.

	Antwoord		
Conditie	Groene volgorde	Rode volgorde	Totaal
Accent op het woord verder van de werkwoordelijke eindgroep verwijderd	77 (37.2%)	130 (62.8%)	207 (100%)
Accent op het woord het dichtst bij de werkwoordelijke eindgroep	125 (48.1%)	135 (51.9%)	260 (100%)
Totaal	202 (43.3%)	265 (56.7%)	

Figuur 4:
De grafiek van het aantal keer dat men de rode en de groene volgorde gekozen heeft, uitgesplitst in de conditie waar de rode volgorde verwacht werd, en de conditie waarin de groene volgorde verwacht werd.

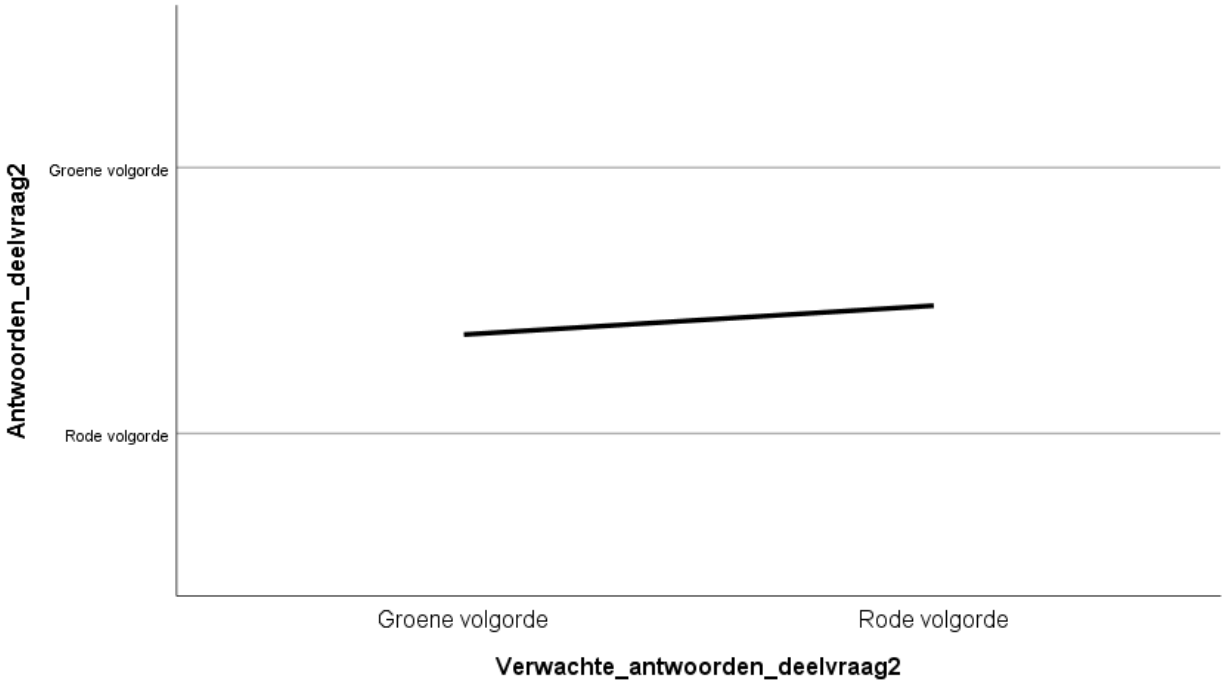

De resultaten van dit onderzoek komen niet overeen met de hypotheses. In het geval van de eerste deelvraag is er geen significant verschil tussen de twee condities. Bij de tweede

deelvraag is er wel een significant verschil tussen de condities. Dit verschil gaat echter de andere kant op als voorspeld. Wat dit betekent, zal uitgewerkt worden in de discussie.

5. Discussie

Zoals hierboven vermeld, komen de resultaten van dit onderzoek niet overeen met de hypotheses. Dit kan verschillende oorzaken hebben. Ten eerste is het zo dat er wat kanttekeningen te plaatsen zijn bij de validiteit van dit onderzoek. Daarnaast kan het echter ook zo zijn dat deze resultaten wel betrouwbaar zijn, maar dat de bestaande literatuur verkeerd geïnterpreteerd is waardoor de opgestelde hypotheses niet juist zijn.

5.1 Kanttekeningen bij dit onderzoek

Er zijn een aantal punten waardoor de validiteit van dit onderzoek in het gedrang zou kunnen zijn gekomen. Ten eerste is het mogelijk dat de factoren die invloed hebben op de woordvolgorde in de werkwoordelijke eindgroep ook in dit onderzoek invloed hebben gehad. Dit is, ondanks de inspanningen om dit te voorkomen zoals beschreven in de methodesectie, goed mogelijk door het grote aantal factoren dat meespeelt. Het is namelijk niet mogelijk om alle factoren, zoals persoonlijke voorkeur, volledig uit te sluiten. Het is vaak niet mogelijk om alle andere factoren volledig uit te schakelen, maar het onderzoek zou op dit punt zeker nog wel verbeterd kunnen worden door nogmaals kritisch naar de vragen te kijken om eventuele slordigheden, en foutjes te verbeteren. Eén van die fouten is vraag 15, die zoals beschreven in de methodesectie uit de resultaten is verwijderd. De bedoeling van deze zin was om de nadruk op het lidwoord voor het woord ‘contest’ te leggen, door twee keer een ander lidwoord te gebruikten. Meerdere respondenten hadden echter aangegeven deze vraag niet duidelijk te vinden. Ze snapten niet wat er bedoeld werd. Het leek daarom niet verstandig om deze vraag mee te nemen in de analyse.

Daarnaast is het zo dat de respondenten in dit onderzoek steeds een verplichte en bewuste keuze moesten maken over iets waar ze normaal gesproken niet over nadenken. Normaal gesproken denkt men niet bewust na over de plaats van het zinsaccent, of de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep. Dit gebeurt vrijwel automatisch. Door de respondenten deze onnatuurlijke keuze voor te leggen, zou het zo kunnen zijn dat ze iets anders antwoorden dan dat ze normaal gesproken zouden doen. Een vervolgonderzoek waarbij de woordvolgorde van de werkwoordelijke eindgroep onopgemerkt getest kan worden, zou wellicht beter zijn dan deze onderzoeksopzet. Er is tot nu toe meer tijd nodig om uit te vinden hoe deze verbeterde onderzoeksopzet er dan precies uit zou moeten zien.

Ook zijn de respondenten niet genoeg verspreid over het land om een conclusie te trekken die generaliseerbaar is over heel Nederland. In Figuur 5 is duidelijk zichtbaar dat het merendeel van de respondenten uit Zuid-Holland komt. Daarnaast zijn alle respondenten die hebben aangegeven dat ze maar één (of geen) van beide volgorden goed Nederlands vinden uit de resultaten gehaald. Hierna bleven alleen respondenten uit 8 provincies over, waarvan nog steeds het grootste deel uit Zuid-Holland kwam.

Ook is het zo dat een groot deel van de respondenten heeft aangegeven maar één (of geen) van de beide volgorden goed Nederlands te vinden (47.5%). Dit is een groter deel dan dat verwacht zou worden op basis van de artikelen van Onze taal (2015) en de Taalunie (z.d.). Vervolgonderzoek zou uit moeten wijzen, of het werkelijk zo is dat maar ongeveer de helft van de Nederlanders beide volgorden goed vindt, of dat de participanten de vraag in deze Survey niet goed hebben begrepen. Of er een ander aspect in de zin stond, waardoor veel participanten de zin als ongrammaticaal beoordeelden.

Figuur 5:
Een overzicht van de afkomst van de respondenten, en wat ze hebben geantwoord op de vraag 'Welke van de volgende twee zinnen vind je goed Nederlands? A. Ik vind het leuk dat ik aan dit onderzoek heb meegedaan. B. Ik vind het leuk dat ik aan dit onderzoek meegedaan heb.

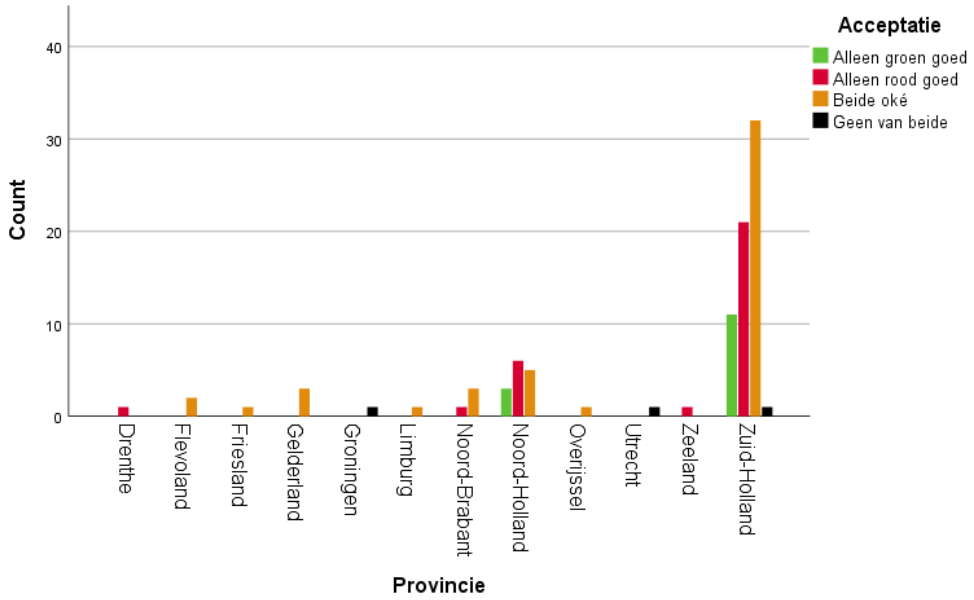

In eventueel vervolgonderzoek zou dan ook gezocht moeten worden naar respondenten uit heel Nederland. Daarnaast kan het ook van belang zijn om ervoor te zorgen dat de respondenten in vervolgonderzoek op andere gebieden, zoals opleidingsniveau en leeftijd, ook gelijk verdeeld zijn. Hoewel er in eerder onderzoek geen aanwijzing is gevonden, dat deze factoren invloed hebben, is het zeker de moeite waard om dit te onderzoeken.

5.2 Verklaring resultaten

Wanneer aangenomen wordt dat de resultaten van dit onderzoek wel betrouwbaar zijn, moeten deze nog wel verklaard worden. De hypotheses op basis van de theorie worden in dit onderzoek niet bevestigd.

5.2.1 Deelvraag 1

Uit de resultaten van de eerste deelvraag bleek dat men het zinsaccent niet verlegt wanneer er een accentbotsing plaatsvindt door de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep. Het zou kunnen zijn dat de proefpersonen de plaats van het accent al hebben bepaald voordat ze de

werkwoordelijke eindgroep lezen. Ze zullen dan misschien meer moeite hebben om de werkwoordelijke eindgroep in één keer goed te lezen. Het accent ligt echter in hun hoofd al vast, en dat zal dan niet zo snel aangepast worden.

Daarnaast is het ook mogelijk dat de andere factoren die invloed hebben op de werkwoordelijke eindgroep, beschreven in het theoretisch kader een sterker effect hebben, waardoor het niet opvalt wanneer er een accentbotsing is. Het effect is simpelweg niet groot genoeg om opgemerkt te worden.

5.2.2 Deelvraag 2

Het verklaren van de resultaten van de tweede deelvraag is een stuk lastiger. Er is namelijk een effect dat precies de andere kant op gaat als verwacht. Een reden hiervoor zou kunnen zijn dat een woord dat normaal geen accent draagt, veel onbeklemtoonde ruimte om zich heen nodig heeft om duidelijk te laten zijn dat het nu wel accent draagt. Waar een woord dat normaal gesproken accent draagt genoeg heeft aan alleen het hulpwerkwoord voordat het beklemtoonde voltooid deelwoord komt, zal een woord dat normaal gesproken geen accent draagt misschien meerdere onbeklemtoonde woorden om zich heen willen. Dit zou de stijging voor de voorkeur voor de rode volgorde kunnen verklaren. Dit is echter een theorie die puur en alleen op deze resultaten gebaseerd is. Deze theorie moet dus nog wel nader onderzocht worden, voordat hier iets over gezegd kan worden.

6. Conclusie

Met dit onderzoek is een nieuw deel van dit onderzoeksveld bekeken, en onderzocht. Er kan geconcludeerd worden dat er meer onderzoek nodig is naar de relatie tussen zinsaccent en de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep. Vooral het effect dat de plaats van het zinsaccent heeft op de volgorde van de werkwoordelijke eindgroep kan in vervolgonderzoek verduidelijkt worden. Is er een effect? Zo ja, welke kant gaat dat effect op? En hoe kan dit verklaard worden aan de hand van de al reeds bestaande literatuur?

Dit onderzoek is een goede stap in de richting van meer kennis over dit onderwerp. Wanneer de hiervoor vragen beantwoord kunnen worden in vervolgonderzoek, zal dit bijdragen aan de kennis over de werkwoordelijke eindgroep, en de variatie in de volgorde hiervan.

Bronnenlijst

Arfs, M. (2007). Rood of groen? De interne woordvolgorde in tweeledige werkwoordelijke eindgroepen in Nederlandse bijzinnen. *Handelingen Colloquium Neerlandicum 16*, 223-245.

Coussé, E. (2003). Volgordevariatie en herinterpretatie in de tweeledige werkwoordelijke eindgroep in de bijzin. *Taal en Tongval 55*, 138-156.

Sutter, G. de (2005). *Rood, groen, corpus! Een taalgebruiksgebaseerde analyse van woordvolgordevariatie in tweeledige werkwoordelijke eindgroepen.* Proefschrift Katholieke Universiteit Leuven.

Hartsuiker, R.J. & Westenberg, C. (2000). Word order priming in written and spoken sentence production. *Cognition 75*, 27-39.

Nederlandse Taalunie (z.d.) *Werkwoordvolgorde in werkwoordgroepen: groepen van twee werkwoorden (algemeen).* Geraadpleegd op 18 mei 2018, van http://taaladvies.net/taal/advies/tekst/36/werkwoordvolgorde_in_werkwoordgroepen_groepen_van_twee_werkwoorden_algemeen/

Onze Taal (2015, 10 juni) *Werkwoordvolgorde: is gelopen / gelopen is.* Geraadpleegd op 18 mei 2018, van https://onzetaal.nl/taaladvies/de-afstand-die-is-gelopen-gelopen-is

Pauwels, A. (1953). *De plaats van het hulpwerkwoord, verleden deelwoord en infinitief in de Nederlandse bijzin.* Leuven: M.&L. Symons.

Sassen, A. (1963). Endogeen en exogeen taalgebruik. *De Nieuwe Taalgids 56*, 10-21.

Bijlage

In deze bijlage is volledige vragenlijst te vinden zoals deze in de online survey werd aangeboden.

Welkomstwoord
Beste deelnemer,

Ten eerste alvast bedankt voor het invullen van deze survey. Deze survey zal uit 3 delen bestaan. Het eerste en tweede deel bestaan uit 10 vragen. In deze delen word je telkens gevraagd een keuze te maken tussen twee opties. Er zijn geen goede of slechte antwoorden in de onderzoek.
In het derde deel worden een aantal vragen over jezelf gesteld. Ik hoop natuurlijk dat je deze survey volledig wilt invullen, maar je kunt op ieder moment stoppen als dat nodig is.

Deel 1
In het eerste deel staan 10 vragen. Je wordt telkens gevraagd om het woord te kiezen waar volgens jou de nadruk ligt in de zin.
Onthoud: er zijn geen foute antwoorden, ik ben benieuwd wat jouw intuïtie hierover is.

1. Op welk woord ligt in het dikgedrukte deel de nadruk?
Ik denk **dat er door Anne goed is gescoord.**

- ○ Anne
- ○ goed

2. Op welk woord ligt in het dikgedrukte deel de nadruk?
Ik las het artikel in de krant, daardoor wist ik **dat Ajax de schaal gewonnen had.**

- ○ Ajax
- ○ schaal

3. Op welk woord ligt in het dikgedrukte deel de nadruk?
De verraste blik in haar ogen verraadde **dat ze niet naar de prijs heeft gekeken.**

- ○ niet
- ○ prijs

4. Op welk woord ligt in het dikgedrukte deel de nadruk?
De slapers in haar ogen verraden **dat ze niet in de spiegel gekeken heeft.**

- ○ niet
- ○ spiegel

5. Op welk woord ligt in het dikgedrukte deel de nadruk?
Jan zegt **dat er door Mike slecht gepresteerd is.**

- Mike
- slecht

6. Op welk woord ligt in het dikgedrukte deel de nadruk?
De honden blaffen omdat **ze nieuwe koekjes gekregen hebben.**

- nieuwe
- koekjes

7. Op welk woord ligt in het dikgedrukte deel de nadruk?
Door de bekeuring op tafel weet ik **dat ze over het plein is gefietst.**

- over
- plein

8. Op welk woord ligt in het dikgedrukte deel de nadruk?
Door de afdrukken in de gang weet ik **dat ze door het water gelopen is.**

- door
- water

9. Op welk woord ligt in het dikgedrukte deel de nadruk?
Ik zag de foto op Instagram, daardoor weet ik **dat Marie geld heeft gewonnen.**

- Marie
- geld

10. Op welk woord ligt in het dikgedrukte deel de nadruk?
De meisjes juichen **omdat ze lekkere snoepjes hebben gekregen.**

- lekkere
- snoepjes

11. Heb je vragen/ opmerkingen over deze 10 vragen?

Deel 2

Ook dit tweede deel bestaat uit 10 vragen. Dit keer word je gevraagd om te kiezen tussen twee mogelijkheden om de zin af te maken.

Ook hier zijn er geen foute antwoorden, en zouden beide opties goed kunnen zijn. Bedenk goed welke versie jouw voorkeur heeft, en welke versie jij zou gebruiken.

12. Milou speelde vaak poker met haar vrienden, maar ze was daar niet zo goed in. Ik maakte me niet veel zorgen omdat ik dacht dat ze fiches gebruikten. Ik schrok dan ook toen ik erachter kwam dat

- ze om geld hebben gespeeld.
- ze om geld gespeeld hebben.

13. Mijn vriendin bleef volhouden dat haar vriendje zo lief voor haar is, en dat ze een goede relatie hebben. Later zag ik haar vriendje zoenen met een ander meisje. Toen kwam ik erachter dat

- hij al die tijd tegen hen beide had gelogen.
- hij al die tijd tegen hen beide gelogen had.

14. Ik ging bij Piet en Marie op bezoek. Marie was namelijk flink ziek geweest afgelopen week. Toen ik binnenkwam lag Piet lamlendig op de bank terwijl Marie vrolijk de plantjes water gaf.

- Het bleek dat niet zij maar hij ziek was geweest.
- Het bleek dat niet zij maar hij ziek geweest was.

15. De docent Engels zei dat Jan als enige aan de contest meedeed. Jan zei demonstratief dat dat niet waar was maar dat

- hij aan het contest had meegedaan.
- hij aan het contest meegedaan had.

16. Anne bleef maar aandringen dat ik de koffie moest gaan drinken bij het koffietentje bij haar om de hoek. Die koffie is de beste van de wereld volgens haar. De koffie was inderdaad best goed, maar ik vind dat

- hij heel slecht is gepresenteerd.

○ hij heel slecht gepresenteerd is.

17. Mijn tante Sophie heeft vorige week de loterij gewonnen. Ik had wel zo'n vermoeden dat ze er erg blij mee was, maar het verbaasde me dat

○ ze zich zó hysterisch had gedragen.

○ ze zich zó hysterisch gedragen had.

18. Afgelopen week zijn we gaan kamperen. Het was er erg warm dus ik ging 's nachts op m'n deken liggen. In de ochtend werd ik helemaal koud wakker en had ik spijt dat

○ ik toch niet onder de deken had gelegen.

○ ik toch niet onder de deken gelegen had.

19. Met de speurtocht zijn we verdwaald. Maar er moet een fout in de speurtocht zitten, ik geloof nooit dat

○ wij een fout hebben gemaakt.

○ wij een fout gemaakt hebben.

20. Hoewel de scheidsrechter alles constant nauwlettend in de gaten hield weten wij zeker dat

○ de tegenstander niet eerlijk heeft gespeeld.

○ de tegenstander niet eerlijk gespeeld heeft.

21. Lisa vertelde veel verhalen over Robin. Robin leek me een erg aardig meisje. Toen ik haar voor het eerst ontmoette bleek dat

○ Lisa altijd over een jongen had verteld.

○ Lisa altijd over een jongen verteld had.

22. Heb je vragen/ opmerkingen over deze 10 vragen?

Deel 3. Tot slot

Als laatste nog een paar vragen over jou

23. A. Ik vind het leuk dat ik dit onderzoek gedaan heb.
B. Ik vind het leuk dat ik dit onderzoek heb gedaan.

○ Ik vind zin A. en zin B. allebei goed Nederlands

- ○ Ik vind alleen zin A. goed Nederlands
- ○ Ik vind alleen zin B. goed Nederlands
- ○ Ik vind zin A. en zin B allebei geen goed Nederlands

24. Wat is je leeftijd?

25. In welke provincie heb je het langst gewoond

26. Wat is je moedertaal?